

RECENSIES

ming of van horen zeggen. De lange periode daarvoor wordt behandeld aan de hand van geschriften van anderen. Het zijn dan deze bronnen die het wereldbeeld van de Tielse anonymus bepalen. Zij bestrijken uiteraard een veel ruimer gebied dan Tiel en omgeving. Het is duidelijk dat de 'Chronographia' (zonder de ons bekende continuaties) van Johannes de Beke en de Nederlandse vertaling daarvan, gebruikt zijn; om het 'Chronicon Tielense' een uittreksel van Beke te noemen, zoals Bruch doet², gaat mij te ver.

De schrijver moet ook andere bronnen tot zijn beschikking hebben gehad, juist voor de humaniora. Vooralnog is onbekend welke bronnen dit waren. In ieder geval moet de auteur een wel voorziene bibliotheek tot zijn beschikking hebben gehad. De uitgevers zoeken daarvoor in de richting van de Utrechtse kapittels en meer speciaal het kapittel van Oudmunster. Een relatie met Utrecht is zeker niet ondenkbaar, gelet ook op de constatering in de inleiding dat het lijkt alsof de schrijver slachtoffer is geworden van het Utrechtse Schisma. Voor het verdere onderzoek zou ik toch ook willen wijzen op het kapittel van Sint-Marie. Daar werd de bekende kroniek van Martinus Polonus, die ook ten grondslag heeft gelegen aan de boeken IV en V van de Tielse wereldkroniek, gekopieerd en vervolgd, onder anderen door Gerard Suggesterode, wiens andere werk, van het type annalen, zeer sterk aanleunt tegen de 'Annales Tielenses', misschien zelfs de oorspronkelijke versie daarvan is. Overigens zal de schrijver natuurlijk ook gebruik hebben kunnen maken van de bibliotheken van kloosters in de omgeving van Tiel, zoals die van Mariënweerd. Zoals de uitgevers in hun leiding verzuchten, ligt hier een prachtig terrein van onderzoek braak. Met de vertaling en de inleiding is een eerste belangrijke stap gezet.

Bij het verdere onderzoek zullen ook de andere boeken van de wereldkroniek betrokken moeten worden. Het is te hopen dat deze opgenomen zullen worden in de in een noot van de hier besproken uitgave aangekondigde editie van de Latijnse tekst.

M. Carasso-Kok

2. Johannes de Beke, *Croniken van den Stichte van Utrecht ende van Hollant*, H. Bruch, ed. ('s-Gravenhage, 1982) xxxviii, noot 54.

C. Dekker, *Het Kromme Rijngebied in de Middeleeuwen. Een institutioneel-geografische studie* (Stichtse historische reeks IX; Zutphen: De Walburg Pers, 1983, 672 blz., f79,—, ISBN 90 6011 228 8).

Twaalf jaar na zijn monumentaal werk over de historische geografie en de instellingen van Zuid-Beveland in de middeleeuwen, heeft C. Dekker een even monumentale studie van bijna zevenhonderd bladzijden gewijd aan het gebied waar hij zich definitief heeft gevestigd, het Kromme Rijngebied, tussen Utrecht en de Lek. Het is in dezelfde zin opgevat als zijn voorganger, al noemt de auteur het nu een institutioneel-geografische studie, misschien om aan te duiden dat het niet als een volledige historisch-geografische monografie over een bepaalde landstreek mag worden opgevat, hetgeen zijn werk over Zuid-Beveland wel was. De nadruk ligt inderdaad op de plattelandsinstellingen van het gebied, de kerkelijke, de rechterlijke en de waterstaatkundige, met bijzondere aandacht voor hun geografische dimensie, hun 'territoriaal' aspect en de verklaring ervan, met name van hun grenzen. Voor de kennis en verklaring van de geografische uitbreiding van deze instellingen is de bewonings- en ontginningsgeschiedenis van bijzonder belang. Zij vormen dan ook het voorwerp van de eerste twee, overwegend historisch-geografische hoofdstukken, respec-

tievelijk gewijd aan de domaniale en agrarische structuren van het oude cultuurland, dat reeds vóór de twaalfde eeuw grotendeels was ontgonnen, en aan de geschiedenis van de systematische ontginning van de overgebleven woeste, voornamelijk lage broekgronden tijdens de twaalfde en het begin van de dertiende eeuw. Het eerste is uitgewerkt aan de hand van de gedetailleerde studie van het grondbezit van grote domeinheren zoals Domkappel, Oudmunster en bisschop van Utrecht in de verschillende dorpen, met bijzondere zorg voor de topografische reconstructie van de landschappelijke structuur, waarbij met name aan het centrale en oudste deel van het akkerland, de engen, aandacht wordt besteed en waarin anderzijds de auteur het bestaan van een vroeger hofstelsel hierop, aan de hand van de laat-middeleeuwse relicten ervan, probeert aan te tonen. De systematische ontginningen van de twaalfde eeuw worden in het tweede hoofdstuk eveneens topografisch, plaats per plaats en gedetailleerd onderzocht, hier met bijzondere aandacht voor het systematische verkavelingspatroon aan de ene kant en voor een vergelijking met de door Van der Linden destijds gereconstrueerde grote ontginningen van de Hollands-Utrechtse laagvlakte anderzijds. De twee aangestipte probleemstellingen geven aan ieder van beide hoofdstukken een zekere eenheid, want zoals Dekker het zelf zegt wanneer hij van het eerste een samenvatting poogt te geven (150), is het geen gemakkelijke opgave in deze wirwar van topografische details, die ondanks het rijke originele evenals getekende illustratiemateriaal, een ruime geografische kennis van en belangstelling voor de Kromme Rijnstreek veronderstellen, enkele grote lijnen te trekken. Bij ieder van deze grote probleemstellingen en de oplossing die de auteur eraan heeft gegeven, hebben we bedenkingen, die hier maar heel summier kunnen worden verwoord. Wat de eerste betreft geloven we dat Dekker te ver gaat in de hypothetische reconstructie van het vroeg-middeleeuwse hofstelsel op vele plaatsen in het gebied. Bepaalde sporen en relicten die hij aanhaalt tot staving van zijn mening dat dit hofstelsel meer verspreid was ten noorden van de grote rivieren dan de gangbare wetenschappelijke opinie aanneemt (zie in de nieuwe *AGN* de bijdrage van Verhulst in deel I, bladzijde 179 en van Van der Linden in deel II, 52-53), kunnen evengoed uit de elfde-twaalfde als uit de negende eeuw dateren (ondermeer diensten zoals brood bakken, bier brouwen enz.). Zijn opvatting over de kenmerken van dit hofstelsel en de betekenis die hij wil geven aan de term 'villa' zijn overigens te vaag. Wat de probleemstelling betreft die het tweede hoofdstuk over de 'grote' ontginningen beheerst, waar Dekker de opvattingen en hypothesen van Van der Linden over de ontginning van de Hollands-Utrechtse laagvlakte toepast op het Kromme Rijngebied (lage zogenaamde tijnzen als recognitie niet van het eigendomsrecht maar van het landsheerlijk gezag van de graaf c.q. bisschop, in het raam van de zogenaamde cope-contracten), blijven wij voortsnog vasthouden aan onze kritiek op diens stellingen (zie *Belgisch tijdschrift voor filologie en geschiedenis*, XXXV (1957), 161-166), ondanks Van der Lindens schitterende uiteenzetting dienaangaande in de nieuwe *AGN*, deel II, 48-78, maar eveneens ondanks de overname van diens stellingen door Dekker (in het bijzonder op 269-270), die eigenlijk weinig nieuwe elementen aan het debat vanuit het Kromme Rijngebied toevoegt. Dekkers beklemtoning van het onderscheid tussen twee soorten tijnzen, hoftijnzen en ontginningstijnzen is zeker verhelderend, maar versterkt in wezen niet de thesis van Van der Linden dat het niet om tijnzen als recognitie voor grond gaat. Dat bovendien, zoals Dekker (290) gelooft, een uit Affligem afkomstige Vlaamse abt van Sint-Laurens onwennig zou hebben gestaan tegenover dergelijke symbolische tijnzen, kunnen wij vanuit Vlaanderen, ondermeer precies met voorbeelden uit het Land van Aalst uit de twaalfde eeuw, gemakkelijk weerleggen.

Indien in de eerste twee hoofdstukken heel veel materiaal zit dat in de eerste plaats be-

RECENSIES

langrijk is voor de lokale geschiedenis, dan zijn de eigenlijke institutionele hoofdstukken over de kerkelijke, de rechterlijke en de waterstaatkundige organisatie, behalve voor de lokale geschiedenis, van groter belang voor de algemene geschiedenis dan de eerste twee hoofdstukken. Het gaat immers, vooral in hoofdstukken III en IV, over essentiële aspecten van de macht van de Utrechtse bisschoppen. Zeker wat de tiende-elfde eeuw betreft, die we persoonlijk beter kennen dan de laat-middeleeuwse evolutie, heeft Dekker hier een ons inziens bijzonder belangrijke bijdrage geleverd tot de kennis van de uitbreiding van hun kerkelijke en van de vestiging van hun wereldlijke macht. In verband met hun rechterlijke macht krijgen we bovendien in hoofdstuk IV een ongelooflijk uitgebreide (441-516!) inventaris, op geografische basis, van alle gewone gerechten binnen het betrokken gebied. Is dit op zichzelf weer meer voor de lokale geschiedenis van belang, dan is hetgeen Dekker op bladzijden 281-293, in verband met de kerkelijke organisatie, schrijft over Dorestad, in veel opzichten zeer nieuw en uiterst belangrijk voor de algemene geschiedenis.

Dit even grondige als omvangrijke boek heeft dus het voordeel, zoals de twee laatste aangehaalde voorbeelden bewijzen, zowel de plaatselijke als de algemene geschiedenis te dienen, dank zij de originele combinatie van historische geografie en institutionele geschiedenis, door Dekker al eerder met succes op Zuid-Beveland toegepast.

J. Verhulst

Jean Goossens, *De kwestie Lambertus 'li Beges' (tl 177)* (Verhandelingen van de Koninklijke academie voor wetenschappen, letteren en schone kunsten, klasse der letteren LXVI, 110; Brussel: Paleis der academiën, 1984, 140 blz., BF 600,—, ISBN 90 6569 340 8).

Lambertus 'li Beges' was een Luiks priester en volkspredikant die door zijn aanvallen op de onwaardige clerus als ketter werd vervolgd. Lambertus is echter vooral bekend voor zijn vermeende rol in het ontstaan van de begijnenbeweging. Over de historische figuur van Lambertus en over zijn werkzaamheden bestaan in de uitvoerige literatuur over hem heel wat onduidelijkheden en tegenstrijdigheden. J. Goossens, nu buitengewoon docent aan de KU Leuven, wijdde onder leiding van J.M. de Smet aan dezelfde universiteit in 1979 zijn doctorale verhandeling aan de hele kwestie. Die omvangrijke studie omvatte ook een nieuwe uitgave met vertaling en commentaar van het *Anügraphum Petri*, waaraan nogal eens de naam van Lambertus wordt verbonden, en van het zogenaamde brievendossier van Glasgow, een serie van zes documenten die samen met het *Anügraphum* bewaard zijn in een manuscript van de universiteit te Glasgow en die alle op Lambertus betrekking hebben. De kritische uitgave zal verschijnen in de reeks *Mediaevalia Lovaniensia (Textus)*; ondertussen verwijst de auteur al naar de daar te publiceren teksten. Elders verschenen van zijn hand al enkele bijdragen over deel- of randproblemen van zijn onderzoek.

De studie richt zich op twee vraagstukken, die weliswaar met elkaar verwant zijn, maar die ons inziens toch beter nog meer gescheiden behandeld hadden kunnen worden. Een eerste probleem is dit van het *Anügraphum*. Het zou het werk zijn van een zekere Petrus, waarschijnlijk een hervormingsgezind priester en magister in de theologie, die ten vroegste in 1153 dit polemisch geschrift opstelde en daarin een brief van zijn gewezen leerling Lambertus, een parochiegeestelijke van Theux (hoogst waarschijnlijk niet te vereenzelvigen met Lambertus 'li Beges') opnam om hem te weerleggen.

Het *Anügraphum* dat door zijn uitval tegen de (schijnheilige) geestelijken door velen voor kettters werd gehouden, werd waarschijnlijk juist daarom betrokken bij het proces dat